GORANKA BLAGUS BARTOLEC

Višejezičnost kao prozor u svijet[1]

(Stela Letica Krevelj. 2025. *Višejezičnost i ovladavanje jezikom*. FF Open Press. Zagreb. Elektroničko izdanje)

Višejezičnost danas nije samo tema koja pripada lingvistici i obrazovanju. U svijetu suvremene komunikacije, migracija i globalizacije višejezičnost postaje i društveni, gospodarski, ali i politički problem. Stoga je knjiga *Višejezičnost i ovladavanje jezikom* autorice Stele Letice Krevelj, izvanredne profesorice i predstojnice Katedre za metodiku nastave engleskog jezika Odsjeka za anglistiku na Filozofskome fakultetu u Zagrebu, vrijedan teorijski i primijenjeni doprinos fenomenu višejezičnosti, koja oblikuje iskustveni i spoznajni svijet i pojedinca koji govori dva ili više jezika i zajednice u kojoj se višejezičnost ostvaruje. Knjiga sadržava pet tematskih poglavlja, u kojima se o višejezičnosti raspravlja unutar društvenoga, znanstvenoga i obrazovnoga konteksta te u okvirima psiholingvistike i kognitivno-razvojne perspektive. Autorica u knjizi ponajprije daje slojevit uvid u višejezičnost kao mentalnu sposobnost i jezičnu djelatnost, ali istodobno obogaćuje hrvatsko jezikoslovno nazivlje donoseći i tumačeći nazive koji nisu prošireni u postojećim izvorima, kao što su *nadjezikovanje* (engl. *translanguaging*), *dodatni jezik* (engl. *additional language*), *izranjajući dvojezičar* (engl. *emergent bilingual*), *višejezični zaokret* (engl. *multilingual turn*) i sl. Na kraju knjige na više od 50 stranica navodi se iscrpan popis literature s više od 800 bibliografskih jedinica, kojima se uz glavni dio knjige također pruža uvid u to koliko je višejezičnost složeno i teorijski široko razrađeno područje. Odgovarajući na pitanja, autorica je dodatno približila sadržaj knjige i uputila na temeljne postavke važne za razumijevanje višejezičnosti u današnjoj komunikacijskoj praksi.

HJ: U ***Predgovoru*** **knjige upućujete na različita tumačenja fenomena višejezičnosti. Na koji način pristupate višejezičnosti u knjizi?**

SLK: Višejezičnost definiram kao jezičnu kompetenciju u najmanje dva idioma, čime obuhvaćam pojam dvojezičnosti, ali i jezičnu kompetenciju u tri ili više idioma, odnosno trojezičnost. Drugim riječima, u knjizi se višejezičnost poima kao krovni naziv koji obuhvaća i dvojezičnost i trojezičnost onda kad nije nužno razlikovati ta dva fenomena. Za specifičnosti jezične kompetencije u tri ili više jezika uvodim u knjizi naziv *trećejezičnost* kako bih naglasila kvalitativne razlike između dvojezičnosti i trojezičnosti, što se u prvome redu odnosi na složenost jezičnih interakcija i kompetencije trojezičnih govornika. To je posebno važno za razumijevanje fenomena ovladavanja dodatnim (trećim) jezikom, precizno definiranje teorijskih polazišta u znanstvenim istraživanjima,

[1] Ovaj je rad izrađen na istraživačkome projektu *Višerječni izrazi u hrvatskome jeziku: leksikološki, računalnolingvistički i glotodidaktički pristup* (MWE-Cro) (IP-2022-10-7697), koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

ali i praktičnih implikacija kao što su vrednovanje jezičnoga znanja i praćenje jezičnoga razvoja višejezičnih osoba.

HJ: Osim o višejezičnosti (engl. *multilingualism*) u knjizi govorite i o mnogojezičnosti (engl. *plurilingualism*). Koja je temeljna razlika između tih dvaju naziva?

SLK: Za individualnu se višejezičnost katkad upotrebljava naziv *mnogojezičnost* (engl. *plurilingualism*). On se najčešće pojavljuje u frankofonoj literaturi (fr. *plurilinguisme*) i u dokumentima o jezičnoj politici Europske unije. Dokumenti Vijeća Europe navode da višejezičnost označava samo društveni vid supostojanja i znanja jezika kao odvojenih sustava i uvode pojam mnogojezičnosti kako bi se njime istaknula dinamičnost odnosa i interakcija između različitih jezika u umu govornika, i na taj način razlikovala od pojma višejezičnosti.

Međutim, različita znanstvena područja koja se bave višejezičnošću, te čak primarno interakcijom jezika u umu govornika (npr. psiholingvistika), ne smatraju višejezičnost i mnogojezičnost različitim pojmovima. Dakle, riječ je o nazivima koji se u osnovi preklapaju te njihova uporaba ovisi o akademskoj tradiciji ili specifičnoj jezičnoj i obrazovnoj politici, a ne o načinu poimanja višejezične stvarnosti. No, upravo zbog svoje najuže uporabe u okviru promocije europske višejezičnosti i višejezičnoga obrazovanja, pojam *mnogojezičnost* veže se i uz specifičnosti toga područja, pa nije opterećen novijim teorijskim poimanjem jezika, u kojima se, primjerice, preispituje postojanje jezika kao kategorije, poput materinskoga ili stranoga jezika, u umu višejezičara. Trenutačno ne postoji konsenzus o razlici između dvaju naziva izvan dokumenata Vijeća Europe, a neki znanstvenici smatraju i da razlikovanje tih naziva donosi nepotrebnu terminološku pomutnju.

HJ: Među pojmovima koji su važni za razumijevanje višejezičnosti izdvajate nadjezikovanje. Koja je uloga nadjezikovanja u konceptualizaciji višejezičnosti i zašto upravo taj naziv u knjizi predlažete kao prijevod engleskoga naziva *translanguaging*?

SLK: Uloga pojma nadjezikovanje u konceptualizaciji višejezičnosti jest u naglašavanju fluidne, hibridne i dinamične uporabe jezičnih resursa višejezičnih govornika, bez jasnih granica između jezika kao odvojenih sustava. Oslanja se na ideju jezikovanja (engl. *languaging*), u kojoj je jezik ponajprije društvena aktivnost pojedinca u određenome kontekstu, a ne apstraktni sustav (imenovani jezik), pa time podrazumijeva kreativnu i kontekstualiziranu uporabu jezika koja nadilazi granice pojedinih jezičnih sustava. Budući da se naziv *translanguaging* u engleskome jeziku upotrebljava za veći broj različitih poimanja uporabe jezika u višejezičara, *nadjezikovanje* sam predložila kao prijevodnu istovrijednicu isključivo u ovome značenju naziva. Cilj je bio prefiksom *nad-* (engl. *trans-*) naglasiti ideju utemeljitelja da se u jezikovanju ne miješaju jezici, već nadilaze granice pojedinih imenovanih jezika. Naglasila bih da je naziv *translanguaging* na engleskome jeziku gotovo nemoguće jednoznačno definirati jer ga različiti znanstvenici poimaju još i kao uporabu različitih jezika (koji se mogu imenovati) u svakodnevnome govoru te, u istome smislu, kao didaktički pristup u jezičnome obrazovanju. Za navedena poimanja predložila sam

nazive *prekojezikovanje* i *međujezikovanje*, ovisno o cilju uporabe ukupnoga jezičnog repertoara u višejezičara. Detaljnije o razlikama među nazivima te često nepreciznoj uporabi naziva *translanguaging* u suvremenoj literaturi možete pročitati u knjizi. Mislim da je ovdje najvažnije istaknuti da se svim ovim nazivima nastoji suprotstaviti jednojezičnoj ideologiji, koja je još uvijek dominantna u poimanju višejezične kompetencije.

HJ: Pridonosi li višejezičnost u obrazovanju očuvanju materinskoga jezika, osobito u zajednicama u kojima nečiji materinski jezik nije većinski jezik neke zajednice i obrazovnoga sustava?

SLK: To je istinski složeno pitanje i ovisi o tome o kojemu obliku višejezičnosti u obrazovanju govorimo. Istraživanja pokazuju da je za uspješno održavanje manjinskoga materinskog jezika ključna ne samo dosljedna uporaba toga jezika u obitelji nego i potpora unutar sustava obrazovanja. Pretpostavlja se da višejezično obrazovanje koje uključuje i manjinske jezike učenika pridonosi jačanju identiteta, povećanju motivacije za učenje i akademskomu uspjehu, a u skladu je i s pretpostavkama o uspješnijemu jezičnom razvoju ako se pismenost razvija (i) na materinskome jeziku djeteta.

Međutim, nastojanja obrazovnih institucija u održavanju nevećinskih jezika uvelike se razlikuju ovisno o tome jesu li ti nevećinski jezici zapravo regionalni i službeno priznati manjinski jezici (jezici manjina) ili je riječ o materinskim jezicima novih migranata, odnosno useljeničkim (migrantskim) jezicima. Dok kod prvih jezika postoji uspostavljena obrazovna infrastruktura (npr. obrazovanje na talijanskome jeziku u dvojezičnim sredinama u Istri), to nije slučaj u drugima. Unatoč proklamiranomu cilju jezične politike Europske unije usmjerenomu razvoju mnogojezičnosti kod europskoga stanovništva, vrlo često obiteljski (nasljedni ili migrantski) jezici, kao na primjer ruski ili arapski, nisu zastupljeni u obrazovnome kurikulu čak ni kao školski predmet. No, uspješnost očuvanja manjinskoga jezika ovisi i o obliku u kojemu je on zastupljen u obrazovanju i drugim kontekstualnim uvjetima kao što je status toga jezika u užoj i široj zajednici.

HJ: Što sve utječe na višejezični razvoj pojedinca od rane životne dobi pa nadalje?

SLK: Na višejezični razvoj pojedinca od rane dobi pa nadalje utječe veći broj važnih čimbenika. Osim obrazovnoga sustava koji nudi jezično obrazovanje na više jezika, važna je obiteljska jezična strategija, količina i vrsta jezičnoga unosa na pojedinome jeziku, status

jezika u društvu, socijalizacijske grupe vršnjaka, motivacija za učenje i stav prema jeziku te individualne osobine govornika. Dosljedna i sustavna uporaba jednoga ili više jezika u obiteljskome okružju važna je za razvoj i održavanje višejezičnosti. Ako je riječ o razvoju manjinskoga jezika, posebno je važno da se oba roditelja koriste manjinskim jezikom, što povećava vjerojatnost za aktivnu uporabu toga jezika kod djeteta. Količina izloženosti pojedinomu jeziku i raznovrsnost kontakata s osobama koje govore određeni jezik, kao i izloženost jeziku putem medija, doprinose kvalitetnijemu razvoju pojedinoga jezika. Jezik koji ima viši društveni status i veću uporabnu funkciju lakše se održava i razvija, dok je razvoj manjinskoga jezika s nižim statusom često ugroženiji. Interakcija s vršnjacima koji se koriste određenim jezikom utječe na učestalost i funkciju uporabe toga jezika. Motivacija za učenje nekoga jezika, pozitivni stavovi prema jeziku i njegova vrijednost u obitelji i zajednici potiču njegovo očuvanje i uporabu. I konačno, sposobnost pojedinca da upravlja znanjem većega broja jezika i fleksibilnost u jezičnoj uporabi također pridonose daljnjemu višejezičnom razvoju. Sve te komponente zajedno oblikuju višejezični razvoj osobe tijekom djetinjstva i kasnije, a kombinacija i intenzitet navedenih utjecaja ovise i o užoj i široj okolini u okviru koje se razvija višejezičnost.

HJ: U posljednjemu poglavlju govorite o važnosti višejezičnoga obrazovanja, pri čemu između ostalih modela izdvajate holistički model višejezičnosti u obrazovanju. Na čemu se temelji holistički model i što se njime u višejezičnome obrazovanju u konačnici postiže?

SLK: Holistički model višejezičnosti u obrazovanju temelji se na inkluzivnosti, odnosno nastojanju da se zadovolje jezične potrebe svih učenika u obrazovnome sustavu te istodobno potiče razvoj višejezičnosti. Drugim riječima, on pokušava razvijati višejezičnost i u okviru većinskoga jezika, manjinskih jezika, ali i migrantskih jezika, koji nemaju jednak pravni status kad se govori o nevećinskim jezicima u Europi. Taj model uzima u obzir status pojedinoga jezika i njegovu zastupljenost u govornoj sredini te nastoji iskoristiti njegovu prisutnost na najbolji mogući način i na dobrobit svih učenika bez obzira na strukturu njihova jezičnoga repertoara. Primjerice, prisutnošću nekoga migrantskog jezika u obrazovnome sustavu jača se identitet i unapređuje jezični razvoj izvornoga govornika toga migrantskog jezika, dok se kod učenika koji nisu govornici toga jezika povećava svjesnost o jezičnoj raznolikosti, ali i metajezična svjesnost te razvoj pozitivnoga stava prema drukčijemu i različitomu. Riječ je o gotovo idealnome modelu koji nije lako implementirati te je usmjeren u prvome redu na poticanje višejezičnosti u obrazovanju na lokalnoj razini.

HJ: U usporedbi s drugim europskim zemljama, a i šire, kakvi su uvjeti unutar obrazovnoga sustava i u okviru aktualne jezične politike za razvoj višejezičnosti u Hrvatskoj?

SLK: Naša jezična politika oduvijek je usmjerena na razvoj višejezičnosti, no nije utemeljena na razlozima koji su u podlozi današnjih preporuka Europske unije. Ona je svoje utemeljenje imala u tradicionalnome poimanju znanja stranih jezika kao vrijednoga

obilježja pojedinca koje je samo po sebi posljedica različitih povijesnih, političkih i geografskih okolnosti. Jezici u obrazovnome sustavu učili su se najčešće u cilju unapređenja kvalitete obrazovanja i profesionalnih prednosti u nedefiniranoj budućnosti, a ne nužno za direktne komunikacijske potrebe u lokalnoj sredini.

Današnja jezična politika načelno potiče višejezičnost ponudom većega broja jezika u obrazovanju te učenjem prvoga stranog jezika od samoga početka formalnoga obrazovanja. Međutim, kurikuli pojedinih jezika u Hrvatskoj još su uvijek usmjereni na izolirano poučavanje pojedinoga jezika, odnosno riječ je o obliku višejezičnoga obrazovanja koji se u literaturi naziva *poučavanje jezika kao odvojenih otoka*. Još uvijek smo daleko od aktivne primjene znanstvenih spoznaja o povezanosti jezičnoga znanja u umu govornika, odnosno primjene pristupa poučavanju u kojemu učenici mogu profitirati od već postojećega jezičnog znanja pri učenju dodatnih jezika.

Globalna važnost engleskoga jezika u Hrvatskoj ogleda se u svim domenama života i u činjenici da više od 90 % djece uči engleski kao prvi strani jezik, a sve manji broj učenika uči druge strane jezike (kao prvi ili drugi strani jezik) u formalnome obrazovanju. Na dominantnost engleskoga jezika utjecala je i jezična politika u Hrvatskoj tako da je u nedostatku jasno definiranih smjernica odluku u ponudi pojedinih jezika u obrazovnome sustavu prepustila društvu (roditeljima i školama). Iako se u posljednjih dvadeset godina govori o engleskome jeziku kao prijetnji svim ostalim jezicima i jezičnoj raznolikosti na lokalnoj razini, negativne posljedice nisu vidljive u onim sredinama u kojima se ciljano radi na očuvanju materinskoga jezika i jezične raznolikosti.

Ako prihvatimo činjenicu da je engleski jezik sveprisutan i da se njegova važnost neće umanjiti, barem ne u neko dogledno vrijeme, onda je potrebno upozoriti na važnost i relevantnost znanja i drugih jezika. Danas se engleski jezik sve više smatra temeljnom vještinom koju treba imati svaki građanin EU-a. U tome smislu, poznavanje drugih jezika, lokalnih idoma i sl. i njihova uporaba za različite svrhe i u različitim domenama života komparativna je prednost. Potrebna je jezična politika koja će se na pravi način u zadanim uvjetima pozicionirati i prema hrvatskome jeziku kao nacionalnome blagu i prema dijalektnoj raznolikosti hrvatskoga jezika, kao i jezicima nacionalnih manjina, pa onda i jezicima koji se u obrazovnome sustavu uče kao strani jezici. Smatram da je potrebno poraditi na promicanju spoznaja o kognitivnim dobrobitima same višejezične kompetencije i o njezinoj ulozi u promicanju tolerantnosti i kulturnoga dijaloga. Za obrazovni sustav i formalno učenje drugih jezika osim engleskoga važno je pomno ispitati na koji način kapitalizirati prethodno jezično znanje učenika i time olakšati učenje dodatnih stranih jezika, ali isto tako preispitati i empirijski provjeriti učinkovitost preporuka Vijeća Europe o uporabi višejezičnih pristupa (npr. prekojezikovanja) u jezičnome obrazovanju u Hrvatskoj.

Uredništvo *Hrvatskoga jezika* zahvaljuje autorici Steli Letici Krevelj na razgovoru i želi mnogo uspjeha u daljnjemu znanstvenom i obrazovnom radu.